

Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu

Mustafa Balcıoğlu, Sezai Balcı

Ankara, Erguvani Yayınları, 2017, s.536, ISBN: 978-605 -84783- 5- 0

Hümeyra TÜFEKÇİ*

2017 yılında 2. basımını Erguvani Yayınları'ndan yapmış olan Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu isimli eser, adını pek çok yerde duyduğumuz bu ailenin gerçeklerini Osmanlı Devleti mahiyetinde belgeler ile ele almıştır. Osmanlı Devleti'nin çöküşe geçerek topraklarını kaybettiği bir dönemde gerek devletin mali iç ve dış meselelerinde, gerekse siyasetinde çok önemli bir role sahip olan bu aile, Osmanlı Devleti ile ilgili bilinen meselelerin bilinmeyen olgularına işaret etmesi bakımından kitabın akademik değerini arttırmaktadır. Uluslaşma çabalarının filizlendiği 19. yüzyıl dünyasının kapital ekseninin üretimini ve sermayesini elinde tutan Rothschild ailesi, şirket üzerinden devletleşme başlangıcının ilk örneğidir. Nitekim tüm bu kazanımları muhafaza edebilmek ve nefret

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, İstanbul, humeyratufekci@yahoo.com

söylemi yaratmamak adına evlilikler aile içerisinde yapılmış, zenginlik araçları gizli tutulmuş ayrıca devletlerarası ilişkilerin finansal meselelerinin siyasi arenasında vazgeçilmez olabilmeyi bankerlik üzerinden etkin bir şekilde başarabilmişlerdir. Haklarında söylenen ve yazılan akademik olmaktan pek çok uzak bilgi, adlarının komplo teorileri, gizlilik ve gerçeklikten uzak yakıştırmalarla anılmasına neden olmuştur. Kitap hem bu ailenin ilişkileri ve etkinliğini ele alırken, diğer taraftan Osmanlı ile olan diyaloglarını konu edinerek, Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl savaş bilançosunu ve genel olarak mali durumunu ele alması açısından değerlidir. Bu kıymetli eser kendini belgeler ile anlatarak objektif bakış açısını okuyucunun masasına koymaktadır.

On sekizinci yüzyılda, tefecilik yaparak zenginliğe kavuşan ilk Rothschild olan Mayer Amschel, bu tür yoğunlaşma ve tutarlılıkla gelen gücü çok iyi anlamıştı. Mayer Amschel, ilk olarak Thurn ve Taxis'in prensleri olan güçlü bir aileyle birlik oldu. Hizmetlerini yaymak yerine, bu prenslerin birincil bankeri haline geldi.(s.17)

Kitap ilk başlangıcını aileyi tanıtan bu sözlere ayırmıştır. Mayer Amschel'in tefeciliğini yönlendirdiği kimselerin sadece zengin aileler olmadığını, en büyük başarısını güç odakları üzerinden siyasi tefecilik aracılığıyla kurduğunu ilişkiler olduğu anlaşılmaktadır.

Mayer Amschel'in oğulları, aile işletmesini kontrol altına aldıktan sonra geniş ölçekli zenginliğin anahtarının tek ülke ya da prensliğe bağlı kalmak yerine, bir bütün olarak Avrupa piyasasında dayanak noktası bulmak olduğuna karar verdiler. Beş kardeşten Nathan, Londra'da bir mağaza açmıştı bile. James, 1813'te Paris'e taşındı. Amschel, Frankfurt'ta kaldı. Solomon, Viyana'ya yerleşti ve en küçük oğul Napoli'ye yerleşti.(s.18)

Oğulların farklı yerleşimleri, tek aile adına işletmeleri ve geliştirdikleri krediye dayalı uluslararası sistemler kısa sürede Rothschildler'i zengin etmiştir. Kutsal İttifak içerisindeki Avrupa devletleri ile iş ilişkileri geliştirmeleri onları aynı zamanda Avrupa siyasetinde etkin hale getirmiştir. Avusturya ve Fransa demiryollarını inşa etmiş olmakla beraber Bourbon ve Bonaparte gibi önemli siyasi karakterlere mali destek sağlamışlardır.(s.20)

Kitap giriş bölümünü aileyi anlatan bu bilgilerle tamamladıktan sonra, birinci bölümü, "Osmanlı Belgelerinde Rothschild Ailesi'ne Dair İlk Bilgiler" ismi altında kaleme almıştır. Başlangıçta Henry Kissinger'dan alıntılanarak, İngiliz hükümetine başkanlık eden Benjamin Disraeli'nin Siyonist idealinden bahseder. *Filistin, dedi, doğal nimetlere sahiptir. Bütün ihtiyacı çalışacak çiftçiler ve onların korunması. Toprak, Türkiye'den satın alınabilir. Para, Rothschildlerden ve ileri gelen İbrani kapitalistlerinden gelecek. Türk İmparatorluğu iflasın eşiğinde ve gelir sağlamak için her şeye razı olur. Yapılacak şey, toprak üzerindeki haklara sahip kolonilerin kurulması ve güvenliğinin teminat altına alınması. Vatandaşlık konusu, bunların gerçekleşmesine kadar bekleyebilir. Bu konuların sık sık Yahudi halkının gündemine geldiğini ekledi. Bunları gerçekleştirecek Yeni Mesih'in, ulusunun gerçek kurtarıcısı olacağını söyledi.(s.22)*

Bu proje ve büyük ideal 100 yıl kadar sonra gerçekleştiğinde çok da tutmayan plan, Osmanlı'nın para karşılığı topraklarını satacak olması düşüncesiydi. Neticede Sultan II. Abdülhamid böylesi bir isteğe ve plana karşı çıktı. Rothschildlerin, Osmanlı ile ilk teması 1834 yılında olmuştu. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından gelen süreçte Osmanlı'nın Yunan devletini tanıması ile ortaya çıkan bir dizi sınır meselesi gündeme geldi. 1832'de imzalanan bir anlaşma gereğince Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne hudut tashihi için tazminat ödemesi kararı alınmıştı. Yunan devleti adına tazminatı karşılayacak banker ise Rothschildler olmuştu. Böylece Osmanlı ile ilk temas bu şekilde gerçekleşti. Parayı bizzat kendisi getirmek isteyen Nathaniel de Rothschild Osmanlı ile bir tanışıklık kurmak isteğini de dile getirmişti. Diğer bir geliş nedeni ise Reisülküttap Mehmet Akif Efendi'ye yazdığı

üzere, 1828-1829 yılları arasında yaşanan Rus Harbi sırasındaki zahire meselesi idi. Viyanalı Sarraf Stametz ve ortakları Tuna kalelerinin zahirelerini tedarik etmiş ancak alacağı Osmanlı'dan alamamışlardır. Avrupa kanunlarına göre bu parayı Yunan tazminatından temin edebileceğini söyleyen Rothschild, Osmanlı'ya borç konusunda güvendiğini söylemiş ve itimadını dile getirmişti. Bizzat Sultan II. Mahmud ile görüşme fırsatı yakalamış olup, görüşmenin ayrıntıları kaynaklara ve belgelere yansımamıştır. Osmanlı ile ailenin maddi ve siyasi ilişkilerinin zaman zaman kesintiye uğramasına rağmen günümüze kadar arttığı söylenmiştir. Gitgide toprak kaybeden bir imparatorluk olarak Osmanlı'nın para kaynağı olması dışında, Kudüs'e sahip bir hayalin hamiliğini yapması da Osmanlı ile Rothschild ilişkilerini ayrı bir noktaya taşımıştır.

İkinci bölüm "Osmanlı Devletinin Mali Kontrolü Yahut Rothschildler" başlığı altındadır. Bu bölüm ağırlıklı olarak Osmanlı'nın dış borçlanmasını ve bunların gerekçelerini ele almıştır. Kırım Savaşı ve Islahat Fermanı ile yapılan Osmanlı'daki yenileşme faaliyetleri neticesinde yeni masraflarda bulunulması ve dahası devam eden mali sorunların çözüm arayışları neticesinde yeniden borçlanılma yoluna gidilmiştir. Tüm bu hızlı süreç içerisinde mali bunalımın getirdiği iflastan sonra Padişah Abdülaziz, 30 Mayıs 1876 yılında tahttan indirilmiştir. Osmanlı Devleti borçlarının, Fransa ve İngiltere devletlerinin kefaleti altında olması, Rothschildler ile arasında geçebilecek olası bir problemi engellemiştir. (s.144) Osmanlı Devleti'nin bütün borçlarının ödenebilmesi için oluşturulan kurum ödenmesi gereken borçları, 'Muharrem Kararnamesi' adı ile güvence altına alındı. Kararnamenin neticesine göre bazı gelirlerin tamamen dış borçların ödenmesine ayrılması kararlaştırıldı.(s.145) Kitap ilerleyen sayfalarda II. Abdülhamid'in de iki defa bu aile ile borç ilişkisine girdiğini söyleyerek devam etmiştir. Bu borçlanma ilişkisinin Osmanlı Bankası ile Rothschildlerin Paris ve Londra grupları arasında gerçekleştiği bildirilmiştir. Kitabın bu bölümünde ele alınan ve Mısır'a verilen borçların bahsi bu ailenin kazandığı siyasi kimliği ve bu kimliğin İngiltere hükümeti ideallerine paralel gittiğini rahatlıkla gözler önüne sermiştir. *Rothschildlerin Mısır'a ilgisi yeni değildir. (...)Mısır, Osmanlı Devleti'nden bir yıl sonra, 1876 tarihinde Mali İflasını ilan etmiş olduğu için, maliyesi İngiliz ve Fransızların kontrolüne geçmişti. 1882 yılında ise, kıskırttığı iç olayları bahane ederek İngiltere Mısır'ı işgal etmiştir. Osmanlı Devleti bu hareketi onaylamamış ve İngiltere ile Mısır konusunda çatışma halinde kalmıştır.*(s.202)

"Sultan II. Abdülhamid, Rothschildler ve Filistin" bahsi kitabın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Filistin hayali üzerine bina edilen Yahudi Devlet idealinin ilk gerçekçi ayak sesleri bu dönemde duyuldu. Rothschildlerin desteği ile zirai alanda başarılı yeni yerleşim yerleri, Araplardan satın alınan topraklar üzerine kuruldu. Bu dönemin en etkili ismi Parisli Baron Edmond James de Rothschild olarak bilinmektedir. Bütün ömrü ve servetini ırkdaşlarının refahına harcamıştır.(s.210) Rusya'dan gelen Yahudiler için koloniler kurarak, Filistin'de topraklar satın almaya başlamıştır. *Theodor Herzl'in aksine o sessiz yerleşimi savunmuştur.* Getirttiği uzmanlar ile bataklık bölgeleri kurutmuş ve buralarda kolonileşmeyi sağlamıştır. 1934'teki ölümünün ardından eşinin ve kendisinin naaşları 1954'te İsrail'e nakil olunmuştur. Nakil törenleri sırasında Weizmann ve Ben-Gurion, Rothschildlerin İsrail'e ve Siyonizm'e hizmetleri için şunları söylemiştir; *Kimse ondan daha fazla İsrail'e hizmet etmemiştir.* (s.211) Kitap bu idealin ne kadar ileri tarihlere kadar gittiğini ve İngiliz hükümeti ile Rothschildlerin bu husustaki dayanışma ve çabalarını bölüm boyunca ele almıştır. Satın alınan yerlerin ve bu bölgeler üzerindeki kolonileşme hareketlerinin; hastane, üniversite gibi etkin devletleştirme kurumlarının üzerinden oluşturulmasını detaylıca anlatmıştır. Bu minvalde Osmanlı Devleti ile yaşanan ilişkileri belgeler ile destekleyerek anlatıma dâhil etmiştir. Osmanlı Devleti'nin getirdiği yasaklara rağmen arazi satışlarının devamı ve bu toprak kazanımlarının rüşvete dayanması da belgeler ile desteklenmiştir. II. Abdülhamid'in bu noktada yaptırdığı tahkikatlar, Osmanlı Devleti'ne, Filistin bölgesine getirilen Musevi muhacirlerin yerleşimine dair gerçekleri vermiştir. Rothschildlerin desteği

ile yapılan ruhsatsız yerleşimleri, illegal bir devletleşmenin para ile satın alınabilirliğini göstermektedir. Osmanlı devlet adamları bu planlı yerleşmenin yaratacağı problemlerin farkındadır.(s.269) Fakat önüne geçilemez bir göç ve imar politikasının olduğu anlaşılmaktadır. Pek çok tutanak ve rapora rağmen Osmanlı idaresinin çok da somut adımlar atmadığı ortaya çıkmıştır. Rothschildlerin satın aldığı arazilerde bugün İsrail'i oluşturan kolonileşme faaliyetleri hızla devam etmiştir.

Eserin dördüncü bölümü ise “İttihatçılar Filistin ve Rothschild Ailesi” olarak isimlendirilmiştir. İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra, İttihatçıların başa gelmesi ile de ilişkiler Filistin üzerinden devam etmiştir. Hazine-i Hassa arazileri bu süreç içerisinde Maliye Nezaretine devrolunmuştur. Mahalli idarelere Filistin'deki araziler dışındakilerin satışı için tamim verilmiştir. I. Cihan Harbi sırasında bazı çiftliklerdeki tarım ürünlerine el konulması konuşulmuş ancak uygulamaya geçirilmemiştir. İttihat ve Terakki Hükümetlerinin Siyonist hareketlere karşı tedbirli olduğu belgeler ile desteklenmiştir.1917 yılında İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndan gelen mektup, İngiltere Hükümeti onaylı ‘Yahudi milletinin politik anayasası’ idi. Mektup meşhur Arthur James Balfour’dan geliyordu. İngiliz hükümeti Yahudi Devleti kurulması fikrini resmen destekliyordu. Bir diğer taraftan Weizzman ve Faysal bu plan dâhilinde hareket etmek üzere anlaşma yoluna gittiler. *Böylece Araplar, İsrail Devletine giden yolu açmışlardı.*(s.430)

Beşinci ve son bölüm “Rothschildlerle Diğer İlişkiler ve Osmanlı'da Rothschild İmajı” adını almıştır. Bu bölümde Osmanlı Sultanlarından II. Mahmud, Abdülaziz ve II. Abdülhamid'in Rothschild ailesine verdiği nişan ve mühürlerden bahsedilmiştir. Özellikle ailenin Filistin bölgesindeki imar faaliyetlerinden, hastane ve okul gibi kurumların inşaları detaylıca ele alınmıştır. İslahat Fermanı'nın ilanı sırasında İstanbul'da bulunan Mayer Alphonse de Rothschild sadece bankacılık işleri ile meşgul olmak için değil, fermanın getirilerini Musevi önderlerine ne yönde kullanabileceklerini anlatmak gibi hususlarda da yol gösterici olmuştur. I. Cihan Harbi sırasında İngiltere ile beraber, Osmanlı karşıtı hareket eden Yahudi Lejyonu'nu finanse edenler yine Rothschildler olmuştur.

Siyasi sahnede bu kadar etkin ve çoklu devlet ilişkileri bu kadar uzun süre devam etmiş olan nadir ve belki de tek aile olan Rothschildlerin, Osmanlı ile ilişkileri yaklaşık 90 yıl kadar sürmüş ve bu ilişki daha sonrasında Cumhuriyet döneminde borçların ödenmesi şeklinde devam etmiştir. Eser, Osmanlı ile olan ilişkileri bizim arşiv ve doküman kaynaklarımızla en etkin şekilde ele almıştır. Rothschildlerin Osmanlı'ya yansıyan imajı, siyasi tutumu ve mali ilişkiler, Osmanlı kaynakları üzerinden Osmanlı özelinde okunabilmiştir. Eser, döneme ve meseleye hâkim olmayan okuyucular için kitabı keyifli olmaktan çıkarmaktadır. Çokça belgeye yer verilmesi ve belgelerin sadeleştirilmemesi okuyucunun dikkatini zorlayabilir. Ancak kitap iddiasını objektiflik ve daha evvel yayınlanmayan belgeler üzerinden kurması sebebiyle bu durum gayet anlaşılabilir. Sadece Rothschildleri ve Osmanlı ilişkilerini değil aynı zamanda, Osmanlı'nın Musevi toplumunu ve Filistin ile Ortadoğu coğrafyasının kısacık 90 yılını okuma imkânı sağlaması da kitabı önemli kılmaktadır. Spekülasyonlardan ve komplo teorilerinden uzak bilgilere karşı, eksikliğimizi ve ihtiyacımızı en yakın elden, bizlerin kaynaklarından gözler önüne sermektedir.